

Vermogensongelijkheid in Nederland

Economische ongelijkheid in Nederland is terug op de wetenschappelijke en politiek-maatschappelijke agenda. Dit is begrijpelijk, want de recente WRR-verkenning laat zien dat de vermogensongelijkheid relatief hoog is, ook in internationaal perspectief, en hoger dan men zou verwachten op basis van de meer gelijkmatige verdeling van (besteedbare) inkomens. Door een aantal lacunes in de vermogensstatistiek aan te vullen, zou ons beeld van de vermogensverdeling nog vollediger worden en kan de maatschappelijke discussie scherper gevoerd worden.

BAS VAN BAVEL

Hoogleraar aan de Universiteit Utrecht

WIEMER SALVERDA

Hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam

De vermogensongelijkheid heeft een opvallende comeback gemaakt in het wetenschappelijke en politiek-maatschappelijke debat, na enkele decennia van afwezigheid. De redenen zijn divers. Het betreft niet alleen de felle discussies in met name de Verenigde Staten en Frankrijk, of het recente, spraakmakende boek van Piketty, maar ook de nieuwe, betere cijfers over vermogensongelijkheid in Nederland van het CBS en het voortschrijden van het Nederlandse onderzoek. Ook de recent verschenen verkenning van de WRR over ongelijkheid in Nederland draagt bij aan het debat. Maar belangrijker nog: al deze studies laten zien dat er iets wezenlijks aan de hand is met de vermogensongelijkheid – internationaal, maar zeker ook in Nederland. Dit artikel zet beknopt op een rij wat we weten, en wat niet. Als uitgangspunt worden de voornaamste bevindingen uit de WRR-verkenning genomen over de verdeling van vermogen (Van Bavel, 2014), en waar mogelijk aangevuld met meer recente gegevens. Specifiek wordt dieper ingegaan op drie aspecten die momenteel sterk in de maatschappelijke discussie naar voren komen: de pensioenrechten, de mate van inkomensongelijkheid, en de inkomsten uit vermogen. Hierbij worden ook enkele opvallende lacunes in onze kennis over vermogensverdeling aangestipt.

Het private vermogen omvat alle bezittingen van huis-

houdens (spaargeld, aandelen, deelnemingen in bedrijven, eigen onderneming, eigen woning, en commerciële (on)roerende goederen) minus de schulden en leningen. Dit is het netto-vermogen, in tegenstelling tot het bruto-vermogen, dat de blote eigendom telt (bezittingen) zonder rekening te houden met de schulden die ertegenover staan. De internationale literatuur over vermogensongelijkheid concentreert zich grotendeels op het nettovermogen, en dat zullen wij hier ook doen. Het totale nettovermogen per 1 januari 2012, voor zover zichtbaar in de CBS-statistiek van huishoudvermogens, bedraagt 1.166 miljard euro: 1.933 miljard aan bezittingen minus 767 miljard aan schulden. Dit niveau ligt lager dan de top, die in 2008, net voor de crisis, werd bereikt. Het vermogen daalde sindsdien bruto met 60 miljard, terwijl de schulden met 100 miljard zijn gestegen (bedragen vóór 2011 lineair aangepast vanwege de reeksbreuk door de overgang van steekproef naar integrale telling).

De eigen woning vormt een belangrijke component van de private vermogens. Deze is wel na 2008 fors geslonken, van 633 miljard naar 479 miljard (netto) in 2012, door verminderde woningwaarde en toegenomen hypotheekschuld. Deze daling is vrijwel geheel verantwoordelijk voor de afname van het totale vermogen, aangezien de overige vermogensbestanddelen veel meer stabiliteit vertoonden, of zelfs een lichte groei. De eigen woning is nu goed voor zo'n 60 procent van de bezittingen en bijna 90 procent van de schulden. Het eigenwoning-aandeel in het totale nettovermogen daalde zo van 48 procent in 2008 naar 41 procent in 2012. Tegelijkertijd groeide het aandeel van de overige vermogensbestanddelen. Daarvan nemen bank- en spaarrekeningen, aandelen en onroerend goed het overgrote deel voor hun rekening, het eigenondernemingsvermogen is verrassende hekkensluiter (2 procent). Aanmerkelijk Belang is de belangrijkste component van het aandelenbezit en omvat 11 procent van alle nettovermogen.

ONTBREKENDE VERMOGENSBESTANDDELEN

In de vermogensstatistiek van het CBS is het collectief opgebouwde pensioenvermogen niet inbegrepen. Dat is in Nederland enorm, namelijk 875 miljard bruto, en inclusief levensverzekeringen 1.128 miljard (1 januari 2012, volgens gegevens

DNB), dus ruwweg gelijk aan de 1.166 miljard die door het CBS als private rijkdom worden waargenomen. Veel huishoudens met weinig of geen privaat vermogen hebben wel pensioenrechten. Overigens is het belangrijk om vast te stellen dat pensioenrechten, in tegenstelling tot het private vermogen dat hier centraal staat, in feite uitgesteld inkomen zijn. Pensioenuitkeringen houden op bij overlijden en zijn niet vererfbaar, evenmin zijn de rechten overdraagbaar of verkoopbaar, en men kan ook niet vrij beschikken over het geld. Pensioen heeft daarom economisch gezien een andere betekenis en kan niet zonder meer bij het vermogen worden opgeteld. Het is daarom terecht niet in de CBS-vermogensstatistiek opgenomen.

Omdat in het publieke debat over vermogens vaak aan pensioenrechten wordt gerefereerd, en zij één functie met privaat vermogen gemeen hebben (het verzekeren van inkomsten na de pensionering) is het toch nuttig iets te zeggen over de verdeling ervan. We weten pas sinds kort hoe deze rechten, geoperationaliseerd als een inkomensstroom uit annuïteiten, zijn verdeeld over de verschillende *inkomensniveaus*, in het jaar 2008 (Knoef *et al.*, 2013). Ze blijken sterk geconcentreerd onder de allerhoogste inkomens. De afdracht van werkgeverspremies voor pensioen wijst in dezelfde richting: 45 procent betreft de top-10 procent van de huishoudinkomens. Ook vallen de pensioenuitkeringen grotendeels en steeds meer toe aan hogere inkomens (Salverda, 2014). Hoe de pensioenrechten zich verhouden tot de *vermogensverdeling*, weten we nog niet. Voorlopige resultaten van lopend onderzoek van Caminada en Knoef (2014) bieden hier een eerste inzicht. Ze tonen dat de verdeling van pensioenrechten over vermogens gelijk is dan de zeer ongelijke verdeling van vermogens zelf. Toerekening van pensioenaanspraken (CBS-gegevens over 2010) aan de vermogens doet het vermogensaandeel van de top hiermee dalen: van de top-10 procent van 61 naar 47 procent, en van de top-1 procent van 25 naar 17 procent. Hierbij zijn de pensioenrechten overigens bruto genomen, maar meer dan een derde zal als belasting worden afgedragen en kan daarom beter tot het *staatsvermogen* gerekend worden. Zo'n belastingeffect geldt in mindere mate ook voor bepaalde vormen van privaat vermogen (bijvoorbeeld Aanmerkelijk Belang) en het uiteindelijke effect op de vermogensverdeling is onzeker. Hierin zal het nadere onderzoek van Caminada en Knoef meer inzicht verschaffen.

Buiten de pensioenrechten zijn er ook de componenten die wél onder de private vermogens horen, maar in de huidige CBS-cijfers ontbreken. Allereerst ontbreekt een groot deel van de kleine schulden, waaronder consumptief krediet en schulden bij familie. Die worden louter waargenomen voor huishoudens met een vermogen groter dan het vrijstellingsbedrag uit box 3, en anders niet.

Daarnaast ontbreekt zeer waarschijnlijk een deel van de topvermogens. Alles wat buiten de inkomstenbelasting valt, omdat het niet aan natuurlijke personen wordt toegerekend maar bijvoorbeeld in een bv of ander bedrijf zit, of op een andere wijze belast wordt, is voor het CBS lastiger waar te nemen en dus voor een deel niet in de cijfers meegenomen. Dit geldt waarschijnlijk ook voor de zeer substantiële bedragen in de circa 150.000 pensioen-bv's van directeuren-grotoaandeelhouders. Onderzoek dat het vermogen van de rijksten rechtstreeks probeert te berekenen, komt tot veel hogere cijfers. De Quote 500 reconstrueert het bezit van de rijksten met behulp van gegevens van het kadaster, de Kamers van Koophandel,

jaarverslagen, aandelenkoersen en prijzen van onroerend goed, of vragenlijsten, soms door de vermogensbezitter zelf ingevuld. Ondanks problemen van vergelijkbaarheid lijkt dit aan te geven dat de op de belastingen gebaseerde statistiek de topvermogens niet adequaat waarneemt. In 2012 bedroeg het vermogen van de 500 personen in de Quote zo'n 106 miljard euro, dat van de 7.400 huishoudens in de top-0,1 procent van het CBS 116 miljard (bruto).

Tot slot blijft een mogelijk substantieel deel van het particuliere vermogen, en waarschijnlijk met name het topvermogen, onzichtbaar voor alle registratie. Hoe groot dit is, is niet eenvoudig te bepalen. Recent onderzoek op basis van tot nu toe niet benutte bankgegevens (Zucman, 2013) concludeert dat zo'n 12 procent van de Europese vermogens in belastingparadijzen is ondergebracht (voor de helft in Zwitserland), maar specificeert dit helaas niet voor ons land. Hiervan is ongeveer driekwart ongeregistreerd. Dit is vooral te vinden bij de meestvermogenden, die de beste mogelijkheden hebben hun geld via juridische constructies of in het buitenland

Opname van de ontbrekende componenten in de cijfers zou [...] leiden tot een toename van het aantal huishoudens met negatieve vermogens en tot een substantiële stijging van de topvermogens

te verbergen en ook de benodigde fiscaal-juridische expertise kunnen inhuren. Bovendien is hun grotendeels financiële vermogen eenvoudiger te verplaatsen en verbergen dan woningbezit. De verborgen vermogens die recentelijk geheel of gedeeltelijk boetevrij zijn aangemeld via de zogenoemde inkeerregeling, geven een indicatie. Van 2009 tot 2013 gaven 3.500 spijtoptanten een totaal vermogen van 1,5 miljard euro aan (Belastingdienst, 2014). Het komt neer op ruim 4 ton gemiddeld, een vermogen dat ruimschoots in de vermogensstop-10 procent valt. Als de 12 procent van Zucman voor ons land geldt, verhoogt ze vooral het topaandeel.

Opname van de ontbrekende componenten in de cijfers zou het huidige beeld (CBS-rapporten, WRR-verkenning) nog verder verscherpen. Ze zou leiden tot een toename van het aantal huishoudens met negatieve vermogens en tot een substantiële stijging van de topvermogens. De werkelijke verdeling zou hiermee ongelijker uitkomen dan de huidige cijfers laten zien.

VERDELING VAN HET VERMOGEN

Terug naar de huidige cijfers van de CBS-statistiek. Deze laat zien dat de verdeling van nettovermogens zeer scheef is. Op basis van de zeer recente cijfers van het CBS (2013), die voor het eerst zijn gebaseerd op een integrale waarneming en niet op een steekproef, komen we voor 2011 tot een geschatte Gini-coëfficiënt van 0,830 (schatting op percentielen en top-0,1 procent, inclusief negatieve waarden), vergeleken met een Gini-coëfficiënt van netto-inkomens van 0,335. Zonder negatieve waarden bedraagt de Gini-coëfficiënt 0,758, terwijl die van financieel vermogen 0,87 belooft. Ongeveer een tiende van alle huishoudens heeft een negatief vermogen; zij hebben

De auteur heeft verklaard dit artikel alleen te publiceren in ESB en niet elders te publiceren in wat voor medium dan ook. Het is wel toegestaan om het artikel voor eigen gebruik en voor publicatie op een intranet van de werkgever van de auteur aan te wenden.

wel bezittingen maar hun schuld is groter. Vier tiende heeft geen of nauwelijks bezit en schuld, en nog eens een tiende een zeer bescheiden vermogen. Tezamen bezit de onderste 60 procent van de Nederlandse huishoudens in totaal één procent van alle nettovermogen (20 procent van alle bezittingen en de helft van alle schulden). De top-10 procent van huishoudens bezit daarentegen zo'n 60 procent van het nettovermogen (44 procent van het bezit, 17 procent van de schuld). Binnen deze topgroep is de verdeling ook zeer scheef: de top-1 procent bezit bijna een kwart en de top-0,1 procent bijna een tiende.

De vermogensverdeling verschilt aanzienlijk tussen eigen-

De grote ongelijkheid in de verdeling van het private vermogen in Nederland is relatief hoog, ook in internationaal perspectief [...]. Dit contrasteert met de relatief geringe mate van netto-inkomensongelijkheid

woningbezit en de rest. Begrijpelijkerwijs is het eerste gelijkmatiger verdeeld. Immers, ook aan de top heeft men slechts één eigen woning. Er is echter geen bovengrens aan het overige vermogen, in het bijzonder het financieel vermogen. De top-10 procent bezit minder dan de helft van het nettohuisvermogen, maar 70 procent van het overige vermogen; voor de top-1 procent gaat het om 7 respectievelijk 37 procent, voor de top-0,1 procent om 1 respectievelijk 14 procent. Vooral de verdeling van het overig vermogen binnen de top-10 procent is dus zeer ongelijk. Dit geldt in het bijzonder voor het Aanmerkelijk Belang. De top-10 procent bezit daarvan 98 procent, waarvan 83 procent in de top-1 procent en 49 procent in de top-0,1 procent.

ONTWIKKELING OVER DE TIJD

De ontwikkeling van de Nederlandse vermogensongelijkheid over de tijd is slechts gedeeltelijk goed bekend. In de periode 1914–1950 is de vermogensongelijkheid sterk afgenomen, met nagenoeg een halvering van het aandelenvermogen van de top-0,1 procent en de top-1 procent. Vooral tijdens economische en politiek-militaire crises daalden de topvermogens, door neergaande kapitaalmarkten, dalende prijzen van onroerend goed en ook door verwoesting en confiscatie, alsmede door de invoering van een meer progressief belastingstelsel (Wilterdink, 1984; Soltow en Van Zanden, 1998). De ontwikkeling vanaf 1970 is moeilijker te bepalen, door ontbrekende en onvolledige gegevens en veranderingen in de registratie. Ook de gegevens van Wilterdink werden steeds minder representatief. Het CPB schatte het private vermogen voor 1970 op 248 miljard gulden, bijna twee maal zo hoog als Wilterdink (132,5 miljard gulden), en voor de volgende jaren groeit deze discrepantie nog verder. We weten dus niet hoe de ongelijkheid zich in de periode tussen 1970 en 1990 ontwikkeld heeft. Deze onzekerheid over het verloop van een fundamenteel aspect van de samenleving als de verdeling van bezit, is verbazingwekkend.

Het beeld wordt daarna helderder, door de CBS-vermogensstatistieken over de jaren 1991–2000 en 2006 en volgende (Van Bavel en Frankema, 2013). De eerste statistiek laat al

een hoog niveau van ongelijkheid zien, met een Gini-coëfficiënt van 0,78, wat doet vermoeden dat de grootste stijging zich tussen 1970 en 1990 heeft voorgedaan. Vervolgens blijft dit hoge niveau gehandhaafd in de periode 1991–2007, al kan reparatie van de breuken en gaten in de cijferreeksen dit beeld wellicht scherper stellen.

Sinds 2008 lijkt de ongelijkheid verder toe te nemen. Het aandeel van de top-10 procent in de vermogensstatistiek van het CBS groeit van 57,2 naar 61,2 procent, dat van de top-1 procent van 22,3 naar 23,4 procent. CBS (2014) wijst op een halvering van het mediane vermogen (gedefleerd met consumptieprijzen) sinds 2008. Nog opvallender is de enorme variatie daaromheen: 83 procent daling voor de onderste 60 procent van de verdeling – waar nog nauwelijks vermogen is; 22 procent voor de volgende 30 procent; en 14 procent voor de top-10 procent. Bij de top-1 procent is de teruggang nog geringer, of zelfs afwezig, met name door de andere samenstelling van het vermogen, met een veel groter belang van de financiële component (Van Bavel, 2014). Het sterke ingrijpen van overheden en centrale banken op de kapitaalmarkten heeft hier een teruggang voorkomen, waardoor deze crisis, in tegenstelling tot de eerdere, geen nivellerend effect op de topvermogens heeft gehad (Velthuis, 2011). Omdat tegelijkertijd aan de onderkant van de verdeling de schulden groeien, zien we door deze crisis dus een verscherping van de ongelijkheid.

VERMOGENSVERDELING EN INKOMENSVERDELING

De grote ongelijkheid in de verdeling van het private vermogen in Nederland is relatief hoog, ook in internationaal perspectief (Van Bavel en Frankema, 2013; Skopek, 2011). Dit contrasteert met de relatief geringe mate van netto-inkomensongelijkheid. Dit verschil is verrassend. Vaak wordt aangenomen dat landen met een geringe inkomensongelijkheid, zoals Nederland, ook een gematigde vermogensongelijkheid hebben. Zo construeerde een internationaal overzichtswerk (Davies *et al.*, 2009) voor Nederland een Gini-coëfficiënt van 0,65, uitgaande van een correlatie met inkomensongelijkheid. Recent onderzoek maakt echter duidelijk dat deze samenhang in werkelijkheid soms afwezig is (Skopek *et al.*, 2011; Van Bavel en Frankema, 2013). Nederland heeft deze discrepantie gemeen met landen als Denemarken en Zweden.

Voor de combinatie van een matige (netto-)inkomensongelijkheid met een hoge vermogensongelijkheid zijn verschillende redenen te noemen (Van Bavel, 2014). Allereerst is er de uitgebouwde verzorgingsstaat, inclusief het pensioenstelsel, die bij huishoudens de prikkel heeft verminderd om een financiële buffer op te bouwen. De mogelijkheden, die in de afgelopen decennia nog verruimd zijn om schulden te maken, door hypotheek of consumptief krediet, hebben daarnaast gezorgd voor een substantiële groep huishoudens met een negatief vermogen. Aan de top zijn de vermogens sterk gegroeid door het gunstige ondernemingsklimaat in Nederland, maar ook door de enorme groei van beurskoersen in de afgelopen dertig jaar en huizenprijzen in hun kielzog vanaf begin jaren negentig. Degenen die al huizen en aandelen bezaten, hebben hiervan het meest geprofiteerd. De topvermogens zijn ook sterk gegroeid door de toegenomen mobiliteit van kapitaal. Geavanceerde financiële instrumenten en wereldwijde kapitaalmarkten bieden ruime mogelijkheden tot bezitsvermeerdering. Ten laatste is de belasting op vermogen,

vermogenswinst en vererving tamelijk mild. In de afgelopen decennia is ze steeds verder verlaagd door een veelheid aan ingrepen, zoals afschaffing van de Wet op de vermogensbelasting, verlaging van het tarief van de winstbelasting van vennootschappen, en recentelijk de ingreep in het successierecht. Tegelijkertijd is de belasting op inkomsten uit arbeid hoog gebleven. Deze – progressieve – belasting beperkt de ongelijkheid van netto-inkomens, terwijl de andere factoren bijdragen aan een hoge vermogensongelijkheid.

INKOMEN UIT VERMOGENS

Maar heeft de scheve vermogensverdeling dan geen opstuwend effect op de inkomensverdeling, die daardoor schever zou worden? Naarmate de omvang van het private vermogen ten opzichte van het bbp groeit, en dus het belang van het inkomen daaruit (in de vorm van dividenden, rente, huurpenningen, incidentele baten enzovoort), valt dat te verwachten. Na een stijging over de afgelopen decennia belooft het private nettovermogen nu ongeveer twee maal bbp. Het effect daarvan op de inkomensverdeling wordt in de huidige cijfers onderschat (Salverda, 2014). De gebruikelijke statistiek van huishoudinkomens is gebaseerd op belastinggegevens. De speciale behandeling van vermogensinkomens daarin, met name sinds de belastingherziening van 2001, maakt de uitkomsten kwetsbaar, en doet vermoeden dat de inkomensongelijkheid in werkelijkheid hoger is. Met name het inkomen uit Aanmerkelijk Belang (box 2) lijkt sterk onderschat te worden. Ook het feit dat een niet-verwaarloosbare fractie (28.000 huishoudens) van de vermogenstop-10 procent beschikt over een inkomen in de laagste inkomensdecil voedt de twijfel aan de adequate belastingopgave van vermogensinkomens. Het stereotype wil dat dit gepensioneerden met een afgeloste hypotheek betreft, maar dat lijkt onwaarschijnlijk. Gepensioneerde vermogensbezitters zijn sterk ondervertegenwoordigd onder de laagste inkomens. Wel zien we bij de vermogenstop-10 procent in de laagste inkomensdecil een ver bovengemiddeld bezit van commercieel onroerend goed. Tot slot gaat de belasting voorbij aan incidentele baten uit vermogen, zoals bij verkoop van (een deel van) een bedrijf, in tegenstelling tot bijvoorbeeld in de VS en Duitsland.

Daarnaast is de statistische bepaling in het geding. Met ingang van 2001 springt vooral de behandeling van het eigenwoningbezit in het oog. Hoewel de belastingheffing een huurwaardeforfait toerekent als inkomen aan bezitters van een eigen huis, construeert het CBS het bedrag op grond van de Nationale Rekeningen. Daarin treedt een ingrijpende wijziging op, die geleid heeft tot een halvering van de toegerekende huurwaarde van 15 miljard euro in 2000 naar 7 miljard in 2001. Tegelijkertijd wordt betaalde hypotheekrente (inmiddels 33 miljard euro waarvan 9 miljard in de inkomensstop-10 procent) in mindering gebracht op het inkomen uit vermogen, zoals ook met andere rentebetalingen wordt gedaan, zonder acht te slaan op de belangrijke invloed van de belastingaftrekbaarheid. Mede hierdoor zijn de netto-inkomens uit vermogen sinds 2001 negatief voor alle inkomensdecilen, behalve de tweede en de hoogste, en met ingang van 2012 zijn ze ook negatief voor de hoogste.

Gezien al deze angelen en voetklemmen, en de onzekerheid over het inkomen uit vermogens, is nauwgezet onderzoek vereist voordat een betrouwbare reconstructie van de verdeling van vermogens over inkomensgroepen aan de orde is.

CONCLUSIE

Vermogens en vermogensverdeling staan weer op de politieke en maatschappelijke agenda. De cijfers die bekend zijn, laten zien dat dit terecht is, gezien de relatief hoge mate van ongelijkheid (Gini-coëfficiënt van 0,8 of hoger). Tegelijk signaleren we een aantal lacunes in onze kennis. De meest in het oog springende desiderata tot verbetering van de cijfers van het CBS betreffen: het overbruggen van het gat in de vermogensstatistiek tussen 2000 en 2006, het repareren van de effecten van definitie- en bronverschillen, de opname van ontbrekende vermogenscomponenten, en het verkrijgen van een beter inzicht in de omvang van de topvermogens. Verder is ook een beter inzicht in de inkomens uit vermogen wenselijk, waardoor een betrouwbare berekening van de vermogensverdeling over de inkomens mogelijk wordt, en inzicht in de verdeling van de pensioenrechten over vermogens. Dit maakt het mogelijk het maatschappelijke debat scherper te voeren.

Om de oorzaken van daling en stijging van vermogensongelijkheid beter te analyseren, zijn bovendien de constructie van een langetermijnreeks, en de opvulling van de lacune tussen de jaren zeventig en de jaren negentig, zeer gewenst. Directe relevantie voor het maatschappelijke debat heeft, ten slotte, ook het vergroten van ons inzicht in de maatschappelijke en economische gevolgen van vermogensongelijkheid. Vermogen kan, anders dan inkomen of pensioenrechten, worden doorgegeven aan volgende generaties, kan gebruikt worden als buffer bij grote schokken, kan gebruikt worden om grote investeringen te doen in kapitaalgoederen of human capital, geeft economische beschikkingsmacht, en kan, last but not least, benut worden om maatschappelijke invloed uit te oefenen. De verdeling van vermogen vormt daarmee een van de meest structurele elementen van een samenleving, en verdient terecht grotere aandacht.

LITERATUUR

- Bavel, B. van (2014) Vermogensongelijkheid in Nederland. De vergeten dimensie. In: Kremer, M. et al. (red.) *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*. WRR-Verkenning 28. Amsterdam: Amsterdam University Press, 79–100.
- Bavel, B. van, en E. Frankema (2013) Low income inequality, high wealth inequality. The puzzle of the Rhineland welfare states. *CGEH Working Paper Series*, 50.
- Belastingdienst (2014) *13e halfjaarsrapportage Belastingdienst, juli–december 2013*. Den Haag: Ministerie van Financiën DG Belastingdienst.
- Caminada, K. en M. Knoef (2014) *Pensioenaanspraken en vermogensverdeling*. Notitie. Leiden: Universiteit Leiden.
- CBS (2013) *Miljonairs in cijfers: update en uitbreiding*. Rapport op www.cbs.nl.
- CBS (2014) *Welvaart in Nederland 2014*. Publicatie op www.cbs.nl.
- Davies, J.B., S. Sandström, A. Shorrocks en E.N. Wolff (2009) The level and distribution of global household wealth. *NBER Working Paper*, 15508.
- Knoef, M., J. Been, R. Alessie, K. Caminada et al. (2013) Measuring retirement savings adequacy; a first multi-pillar approach in the Netherlands. *Netspar Design Paper*, 2013(25).
- Maestri, V., F. Bogliacino en W. Salverda (2014) Wealth inequality and the accumulation of debt. In: Salverda, W. et al. (red.) *Changing inequalities in rich countries: Analytical and comparative perspectives*. Oxford University Press, hoofdstuk 4.
- Salverda, W. (2014) Ongelijkheid in Nederland. *Socialisme en Democratie*, 18 mei, 21–32. Webeditie op www.wbs.nl.
- Skopek, N., S. Buchholz en H.-P. Blossfeld (2011) Wealth inequality in Europe and the delusive egalitarianism of Scandinavian countries. *Paper University of Bamberg, MPRA Paper*, 35307.
- Soltow, L. en J.L. van Zanden (1998) *Income and wealth inequality in the Netherlands, 16th–20th century*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Velthuis, O. (2011) Vermogensverhoudingen in Nederland na de kredietcrisis. In: Brinkgreve, C. et al. (red.) *Cultuur en ongelijkheid*. Diemen: AMB, 6–21.
- Wilterdink, N. (1984) *Vermogensverhoudingen in Nederland. Ontwikkelingen sinds de negentiende eeuw*. Amsterdam: Synopsis.
- Zucman, G. (2013) *La richesse cachée des nations*. Parijs: Le Seuil.

De auteur heeft verklaard dit artikel alleen te publiceren in ESB en niet elders te publiceren in wat voor medium dan ook. Het is wel toegestaan om het artikel voor eigen gebruik en voor publicatie op een intranet van de werkgever van de auteur aan te wenden.